

En värdeneutral stat? Äktenskap, moral, liberalism och politisk teori

JOHN TRALAU

Inledning

Detta projekt syftar till att utvärdera en av de mest kontroversiella tankarna i samtidens politiska tänkande. I samhällsdebatten och i den politiska teorin hävdar vissa att staten i någon mening bör vara neutral i frågor om medborgarnas värderingar och livsval. Men frågan är vad en sådan neutralitet innebär. Syftet med det projekt som skisseras här är att försöka tillämpa principen om värdeneutralitet, alltså att se vad det får följder om man använder den i politiska frågor. Det finns ett stort antal spörsmål som en sådan neutralitet i värderingsfrågor kan tänkas spela roll för, som familjepolitik, skolpolitik, narkotikapolitik och jämställdhetspolitik – alltså den typ av frågor med stark moralisk laddning som tycks bli allt viktigare i politiken. Men här handlar det alltså om att tillämpa principen i en än mer kontroversiell och aktuell politisk fråga: äktenskapet.

Äktenskap och värdeneutralitet

Några av de mest omstridda politiska förslagen och besluten under senare år har just handlat om hur staten förhåller sig till äktenskapet. Vissa hävdar exempelvis att ett förhållande mellan två personer av samma kön i princip bör likställas med ett mellan två personer av olika kön. Andra gör gällande att äktenskap bara kan ingås

mellan en man och en kvinna. I USA pågår en juridisk strid om detta, och president Bush har föreslagit ett tillägg till författningen som fastställer att äktenskap bara kan ingås mellan man och kvinna. I Spanien inträffade förra året en liknande konflikt mellan den dåvarande regeringen och Katalonien. Den svenska regeringen har helt nyligen tillsatt en utredning som skall ”ta ställning till om par av samma kön bör kunna ingå äktenskap”. Det är därför uppenbart att frågan om äktenskaps ställning och om hur staten bör reglera detta blir alltmer viktig inte bara i Sverige utan också i andra länder i västvärlden.

Det avgörande är nu att ställningstaganden i dessa omstridda frågor ofta försvaras med hänvisning till statens värdeneutralitet, alltså till att staten bör förhålla sig neutralt i värdefrågor. I Sverige har exempelvis moderata riksdagsledamöter motionerat om att äktenskapsbalken skall upphävas då det enligt motionärerna strider mot principen om statens värdeneutralitet att staten tillhandahåller paketlösningar för parförhållanden (2002/03:L321). I stället skall de autonoma medborgarna själva skriva civilrättsliga kontrakt som reglerar deras förhållanden – varför heterosexuella och homosexuella, men även incestuösa par, eller kanske personer som önskar ingå månggifte skall kunna skriva civilrättsliga avtal om äktenskap över vilkas utformning och innehåll de själva bestämmer.

Det intressanta är här, för det första, att motionärerna uttryckligen hänvisar till den liberala doktrinen om statens värdeneutralitet. För det andra aktualiserar de frågan om statens förhållande till andra icke-traditionella parbildningar, som exempelvis polygami – och sådana är oavsett om de just nu är på dagordningen av lika stort principiellt intresse som den mer

uppmärksammade frågan om homosexuella och äktenskap.

Syftet med detta projekt är, som har framhållits ovan, att undersöka de konsekvenser som en tillämpning av principen om statlig värdeneutralitet skulle ha i frågan om äktenskapet. Frågan är naturligtvis varför just denna fråga är mer intressant än andra: så visar exempelvis den häftiga debatten om skollagen och läroplanen under den borgerliga regeringen i början av nittiotalet att kontroversen kring statens förhållande till värde- och moralfrågor kan vara minst lika tydlig på andra områden som på äktenskapets. Det hävdas ofta att skrivningarna om att skolan skulle grunda sig ”i den etik som förvaltas av kristen tradition och västerländsk humanism” (Lpo 94) strider mot statens värdeneutralitet (se motion 2004/2005: Ub409). Därför vore det möjligt att tillämpa och kritiskt undersöka principen om statlig neutralitet även i förhållande till andra frågor med tydliga kopplingar till värdeföreställningar.

Att projektet begränsar sig till äktenskapsfrågan grundar sig alltså inte i att denna på något sätt skulle vara den enda av relevans för projektet; däremot kan valet motiveras med att statens förhållande till äktenskapet för det första är en aktuell fråga och för det andra är ett politiskt område med ovanligt tydlig anknytning till frågor om moral och värderingar. Men det finns skäl att påpeka att projektet inte bara kan få betydelse på detta enskilda område. Skulle en tillämpning av principen om statens värdeneutralitet av någon anledning visa sig omöjlig – vilket i sådana fall skulle ge doktrinen kritiker, som William Connolly och Michael Sandel, rätt – får detta naturligtvis konsekvenser för hur vi uppfattar principen som helhet. Skulle det teoretiskt visa sig att varje form av politiskt ställningstagande eller reglering på

ett visst område strider mot principen, betyder det att principens räckvidd måste inskränkas, alltså att den inte kan gälla på alla områden (vilka icke-neutrala beslut som i sådana fall skall vara tillåtna eller påbjudna är då en annan fråga). Detta skulle i sin tur innebära att principen inte kan kvarstå i den anspråksfulla universella form som hittills har utvecklats i den politiska teorin, nämligen som något grundläggande för all offentlig politik. Om det kan vi förstås inte veta något i förväg – det avgörande är här att detta visar att projektet inte bara är av intresse för den som råkar intressera sig för frågan om äktenskapet; dess resultat kan ha stor betydelse inte bara för andra politiska frågor utan för värdeneutralitetsprincipen som sådan.

Politik, moral och neutralitet

Tanken att staten skall vara neutral i förhållande till medborgarnas värderingar om ett gott liv är historiskt en sällsynt fågel: den är i sina mer radikala versioner i allt väsentligt en ganska sen modern teoretisk innovation. I Aristoteles Politiken heter det att ”de som bekymrar sig om lag och ordning [eunomias] ägnar frågan om medborgarnas dygd och uselhet [peri d' aretçs kai kakias politikçs] ett grundligt studium” (Pol. 1280b5-6, Karin Blomqvists översättning). På samma sätt kan Hegel i Grundlinien der Philosophie des Rechts polemisera mot uppfattningen att politik inte i högsta grad handlar om moraliska frågor (§148). Även idag finns naturligtvis teoretiker som hävdar att lagstiftning bör syfta till att förbättra medborgarnas moral (George 1995 passim).

Principen om statens värdeneutralitet har emellertid spelat en stor roll i den samtida politiska teorin, och i synnerhet i den anglosaxiska världen har den försvarats av

liberala teoretiker. Enligt denna lära får staten inte ingripa i frågor som gäller medborgarnas värderingar om det goda livet: politik bör på något sätt vara oberoende av olika föreställningar om vad som är gott. Den måste, säger Ronald Dworkin, "be independent of any particular conception of the good life, or of what gives value to life" (Dworkin 1985 s. 64). Det är viktigt att framhålla att föreställningar om statlig värdeneutralitet ofta lägger tonvikten på "det goda livet": i normativa frågor finns det å ena sidan normativa principer – att man inte får använda människor, sig själv eller andra, enbart som medel, exempelvis, eller att man har rätt att göra allt som bara skadar en själv men inte någon annan – och å andra sidan just "föreställningar om det goda livet", som handlar om hur man bör leva. Vi kommer snart att se att denna distinktion har ifrågasatts. Men till att börja finns det alltså skäl att påpeka att det som nedan kommer att kallas "statlig värdeneutralitet" och dylikt handlar om neutralitet i förhållande till en viss form av värderingar – nämligen värderingar om vad som är ett gott liv.

Nu har denna lära också kritiserats som helhet. Vissa har hävdat att kravet på att värderingar och föreställningar om vad som är ett gott liv inte skall tillåtas spela roll i politiken innebär att vissa kontroversiella "liberala" värderingar ges företräde genom att framställas som något neutralt, som något som helt enkelt inte är en värdering (se den roliga framställningen i Connolly 1995 s. 124). Skulle denna kritik visa sig vara riktig, betyder det att neutraliteten i allt väsentligt är ett omöjligt projekt.

Det finns emellertid andra, i lika hög grad grundläggande problem. Ludvig Beckman har hävdat att det även bland föreställningens ledande förespråkare inte är klart hur neutraliteten överhuvudtaget

skall förstås, och att det bland liberala teoretiker finns tre olika versioner som inte i tillräckligt hög utsträckning skiljs åt. För det första kan det röra sig om neutralitet vad gäller hur olika människor tänks påverkas av ett politiskt beslut, alltså vad som är det egentliga syftet med beslutet i fråga – och neutralitet föreligger enligt denna föreställning om en politisk åtgärd eller institution syftar till att alla medborgare (eller alla berörda) faktiskt påverkas på samma sätt. För det andra kan det i stället röra sig om neutralitet i de skäl som anförs för att rättfärdiga beslutet. Här rör det sig alltså inte om motivet till ett visst politiskt beslut – ett motiv som vi naturligtvis inte alltid kan ha kunskap om – utan om motiveringen. Det innebär att politiska åtgärder är neutrala om de skäl som framförs till stöd för dem i sin tur är neutrala, alltså att dessa skäl inte grundar sig i någon värdeladdad föreställning om det goda livet. För det tredje kan det handla om neutralitet i utfallet, alltså att alla medborgare faktiskt också påverkas på samma sätt av beslutet. Beckman själv hävdar att neutraliteten i själva verket inte i någon av dessa versioner kan härledas logiskt ur liberalismens egna principer, det vill säga att det inte finns några tvingande skäl för en liberal att ställa sig bakom läran (2001 passim). Vissa liberala politiska teoretiker som starkt har bidragit till att neutralitetsbegreppet har blivit så utbredd har också i efterhand velat ta avstånd från det (Rawls 1993 s. 191).

Likväl spelar föreställningen om att staten bör förhålla sig neutralt i värdefrågor alltjämt en stor roll inte bara i den politiska teorin utan också i samhällsdebatten. Bo Rothstein har argumenterat för en välfärdspolitik som grundar sig i principen att offentlig politik skall vara värdeneutral (1994 passim). Och Jürgen Habermas hänvisade nyligen till att argument måste

vara "weltanschaulich neutral" när han i debatten om stamcells forskning tog avstånd från användning av embryon i forskningssyften och samtidigt försvarade abort (Habermas 2001 s. 61). Och att föreställningen om statlig värdeneutralitet spelar roll även i svenskt politiskt beslutsfattande visar om inte annat den motion som nämndes ovan.

Att tillämpa värdeneutralitet

Föreställningen om statens värdeneutralitet har således debatterats länge i den politiska teorin. Ändå finns ett område som inte har belysts i samma utsträckning – nämligen hur en tillämpning av principen om statens neutralitet i värdefrågor skulle se ut i praktiken. Projektet syftar till att göra just detta. Det fall som det rör sig om är statens förhållande till äktenskap. Projektets bidrag till den internationella forskningen ligger alltså i dess kritiska prövning och tillämpning av den normativa principen om värdeneutralitet.

Det är nämligen inte klart vad en tillämpning av principen skulle få för resultat i denna fråga. De riksdagsledamöter som nämndes i inledningen menade att principen innebär att själva förhållandet att staten reglerar något såsom äktenskap är illegitimt. Andra skulle hävda motsatsen, att staten under alla omständigheter har en skyldighet att tillhandahålla vissa grupper rättsligt erkännande för äktenskap. Det finns många olika ståndpunkter vad gäller hur detta konkret bör se ut, exempelvis vad gäller samkönade par eller polygami. Bör äktenskap mellan ett flertal parter tillåtas och ges rättsligt skydd? Bör även äktenskap mellan nära släktingar tillåtas? Det finns skäl att därför även ställa andra frågor än dem som regeringens utredning kommer att ta ställning till. Up-

penbart är att värdeneutraliteten är en mycket kontroversiell normativ princip. En feministisk kritik kan gå ut på att principen innebär ett okritiskt försvar för 'lika behandling' till skillnad från politiska åtgärder för jämställdhet (för en sådan kritik mot begreppet "opartiskhet", som hos vissa teoretiker används närmast synonymt med "värdeneutralitet", se Young 1990). En kommunitär som Michael Sandel (1982 passim) skulle hävda att oavsett hur man reglerar dessa frågor grundar sig lagstiftningen i en föreställning om det goda livet – vilket strider mot värdeneutraliteten. Enligt denna kritik är distinktionen mellan "föreställningar om det goda livet" och "moraliska principer" en chimär: oavsett hur man motiverar politiska institutioner grundar sig detta sist och slutligen i just föreställningar om hur man bör leva (ett exempel från detta område kan vara att förbudet mot incestuösa äktenskap skulle grunda sig i en föreställning om att sådana är förkastliga oavsett om någon tredje parts rättigheter kränks eller inte). Är den invändningen riktig, kan principen om statlig neutralitet i värdefrågor överhuvudtaget inte tillämpas eller upprätthållas. För det projekt som här skisseras blir det därför viktigt att förhålla sig till denna kritik – och ett sätt att pröva om den verkligen håller torde vara att just undersöka om den kan tänkas vara riktig i förhållande till statlig reglering av äktenskapet.

Om och i sådana fall hur principen kan tillämpas är alltså oklart, och det av flera skäl. Ett är att denna typ av undersökningar av hur principen om värdeneutralitet kan tillämpas i praktiken har saknats. Ett annat är att de tre motstridiga sätten att formulera idealet om statlig värdeneutralitet kan ha olika och motstridiga konsekvenser (Beckman 2001 s. 129f): hur principen kan tillämpas på en sådan politisk

fråga beror på vilken av dessa föreställningar om neutralitet som man utgår från.

Det avgörande är här alltså att det finns en normativ princip som spelar roll i den allmänna debatten och i den politiska teorin, men vilkens konsekvenser inte är klarlagda. Enligt värdeneutralitetens kritiker är principen själv motsägande eller ohållbar. Men för att bedöma om en sådan kritik är riktig måste man rimligen undersöka hur föreställningen om statens neutralitet i värdefrågor kan tillämpas i konkreta och kontroversiella politiska frågor. En sådan fråga är statens förhållande till äktenskapet: få frågor förefaller mer lämpade att undersöka, för få frågor är så moraliskt laddade. En av den politiska teorins uppgifter är att utvärdera normativa principer. Detta projekt syftar till just detta.

Att projektet primärt handlar om att tillämpa principen om värdeneutralitet, alltså att arbeta med just den som utgångspunkt, betyder inte att det kommer att förhålla sig okritiskt till den. För det första innebär "intern" kritik, alltså försöket att undersöka en principens hållbarhet utifrån dess egna förutsättningar, visserligen att man har denna princip som utgångspunkt, det vill säga arbetar just 'inifrån' den. Men denna typ av kritik, som genom att utveckla en principiell ståndpunkt och undersöka om denna låter sig generaliseras, är från första början ett sätt att utröna om en åsikt eller princip är riktig – eller om den tvärtom leder till själv motsägelser eller på andra sätt får ohållbara konsekvenser. Detta ligger till grund inte bara för vår kultur (Colli 2001 s. 102), utan för allt normativt tänkande (Platon: Men. 75d).

För det andra innebär en tillämpning av principen om statlig neutralitet med nödvändighet att denna förhålls till andra normativa principer. Värdeneutraliteten kan – och förstås av vissa av sina företrädare

som – en precisering av John Stuart Mills skadeprincip, enligt vilken alla har rätt att göra vad som helst som inte skadar någon annan (Edwards & Townshend 2002 kap. 6; Mill 1995 passim). Det oklara med Mills princip är hur man skall förstå "skada" och "någon annan". Kan exempelvis förhållandet att ens handlingar upplevs som stötande rättfärdiga ett förbud mot dem? Hur direkt måste "skadan" vara för tredje part? Kan exempelvis stimulantia förbjudas med hänvisning till att vissa personer skadar andra på grund av sitt missbruk? Vi kommer strax att se att man måste fråga sig om inte principen om statlig värdeneutralitet kan hamna i motsättning till skadeprincipen. Det innebär att projektet inte bara tar principen för given, utan också kritiskt utvärderar den. Det förtjänar emellertid att upprepas att projektet primärt syftar till att tillämpa principen, alltså att arbeta inom ramen för och i den mening som ta den för given – vilket alltså inte utesluter intern kritik av den.

Undersökningen

Undersökningen består av fem delar.

I ett första steg kommer projektet syfta till att utröna på vilket sätt läran om statens värdeneutralitet kan uttolkas för att vara så teoretiskt stark som möjligt. En utläggning av principen som uppenbart gör den omöjlig är inte intressant. I stället finns det skäl att undersöka hur den kan uttolkas eller utvecklas för att kunna vara trovärdig. Så är det inte otroligt att den tredje av de neutralitetsdimensioner som den tidigare forskningen har urskilt, utfallsneutralitet, alltså föreställningen att alla medborgare skall påverkas på samma sätt, är mindre intressant på grund av att den uppställer ett ideal som knappast kan förverkligas: det är svårt att föreställa sig att politiska åtgärder kan beröra alla på

samma sätt. Ett politiskt beslut om prioritering av vissa forskningsområden kan exempelvis inte i någon rimlig mening sägas beröra alla inblandade på samma sätt, ett beslut om åtgärder för att underlätta för handikappade berör inte handikappade och icke-handikappade på samma sätt. En gissning är att det i stället är rättfärdigandeneutralitet, alltså kravet att politik skall rättfärdigas på ett neutralt sätt, som kan erbjuda den mest plausibla och teoretiskt robusta versionen av statlig värdenneutralitet. Men om det är så, och hur denna neutralitet i sådana fall skall formuleras som tydlig normativ princip, är alltså den fråga som ställs i den första undersökningen inom projektet.

Därefter kommer denna föreställning om neutraliteten att tillämpas i förhållande till tre grupper i tre olika delundersökningar.

I projektets andra delstudie rör det sig om par av samma kön. Innebär principen om statlig neutralitet i frågor om det goda livet att sådana par bör kunna ingå äktenskap i statens regi på samma villkor som man och kvinna? Frågan, men inte nödvändigtvis den principiella utgångspunkten, är alltså identisk med den som skall besvaras av den utredning som regeringen har tillsatt. Redan här blir det tydligt att principen om värdenneutralitet måste förhållas till andra normativa föreställningar. För det första rör det sig om folkviljans räckvidd: i vilken mån kan exempelvis majoritetens normer genom staten utsträckas till att reglera minoriteters önskemål? Syftet med detta projekt är emellertid inte demokratiteoretiskt – detta är en så stor fråga att det skulle motivera ett eget projekt – och därför handlar det här inte främst om demokratin, utan om liberalismen. För det andra uppstår nämligen det 'inomliberala' problemet hur 'kärnan' av politiska värderingar förhåller sig till det

'yttre' lagret av privatmoraliska föreställningar. Martha Nussbaum har nyligen hävdad att denna uppdelning inte är problematisk eller oklar, och att ingen lagstiftning kan rättfärdigas med hänvisning till att några eller de flesta medborgare finner någon särskild företeelse stötande eller upplever sig kränkta av den: tvärtom måste alla statliga förbud och tvångsåtgärder grunda sig i skydd för individens rättigheter. Men det är uppenbart att Nussbaum möter problem som hon själv inte riktigt vill ta ställning till. Frågan om hur den liberala 'kärnan' skall se ut är nämligen inte löst om man som Nussbaum inte ansluter sig till en mycket precis och väldefinierad version av Mills skadeprincip: så hävdar Nussbaum att en liberal stat kan införa statlig vegetarianism och förbjuda alla medborgare att äta kött förutsatt att detta rättfärdigas med moraliska skäl, inte med religiösa sådana (Nussbaum 2004 passim). Om detta skulle nu inte alla liberaler vara eniga, då vegetarianism kan tänkas falla just under de föreställningar om det "goda livet" som den politiska liberalismen vill hålla utanför politiken. Det visar att principen om statlig värdenneutralitet måste definieras på ett mycket tydligare sätt i förhållande till olika gruppers känsla för vad som är 'stötande': frågan är på vilket sätt om överhuvudtaget lagstadgad hänsyn till det som upplevs som 'stötande' är förenlig med statlig neutralitet i värdefrågor. Ett fall som aktualiserar denna problematik är just statens förhållande till par av samma kön, och därför handlar den första tillämpande studien i projektet om detta.

I den tredje delundersökningen rör det sig om polygami. Bör personer som så önskar kunna ingå månggifte? Denna fråga har till skillnad från den förra inte varit föremål för politisk debatt i Sverige, och inte heller i någon särskilt hög utsträck-

ning i övriga västvärlden. I Sverige har det funnits historiska skäl till detta: med undantag för några få fall har inga religiösa (eller andra) minoriteter krävt erkännande för polygami. Därför har heller inte den politiska teorin ägnat sig åt frågan om huruvida, som Hegel hävdade, äktenskapet "väsentligen" ("wesentlich") är monogami (RPh §167): monogamin har på denna punkt inte ifrågasatts. Likväl eller just därför finns det skäl att undersöka om principen om värdenneutralitet innebär att staten bör tillåta även månggifte. För det första kan det komma att bli en omdiskuterad fråga i framtiden. För det andra är frågan av principiellt intresse oavsett om den just i vårt samhälle inte har fått någon politisk betydelse. För det tredje finns det goda skäl att undersöka även just de fall där det i vårt samhälle föreligger någon form av outtalad konsensus: sådan samstämmighet är oftast ett resultat inte bara av reflektion kring normativa principer, utan framför allt av politiska stridigheter och kompromisser. Därför kan en fråga som inte har varit omstridd på ett tydligare sätt visa på motstridigheter och själv motsägelser i ett samhälles självförståelse, alltså hur dess praxis inte är i överensstämmelse med dess principer: denna delstudie skiljer sig från den föregående och motiveras just genom att den aktualiserar liknande principiella problem men inte är lika omstridd i moraliskt och politiskt hänseende. På samma sätt som i studien om par av samma kön handlar det om att förhålla värdenneutralitetsprincipen till det 'stötande': är det förenligt med neutralitet i värderingsfrågor att ett livssätt fränkänns en viss typ av särskilt rättsligt och politiskt erkännande på grund av att det avviker från eller kränker en majoritets eller minoritets känslor – och i sådana fall under vilka omständigheter?

Detta gäller också den sista tillämpande studien i projektet. Här handlar det om incest. Svensk lag förbjuder könsumgänge mellan nära släktingar: brottsbalken föreskriver att samlag med avkomling bestraffas med fängelse i högst två år, medan samlag med helsyskon bestraffas med fängelse i högst ett år (BrB 6:7). Även i detta fall kan man säga att det inte rör sig om en kontroversiell norm: få verkar på principiella eller andra grunder för rätten för incestuösa par att ingå äktenskap. Och i högre grad än i fallet med de föregående studierna kan det hävdas att det här finns en form av världshistorisk konsensus om det förkastliga med incest. En av vår kulturs viktigaste konstverk, Kung Oidipous, handlar om den befläckelse som tillintetgör den man som sig själv ovetande har dödat sin far och avlat barn med sin mor, som alltså avlat barn med den "från vilken jag själv föddes" (OT 1485). Vissa har velat se incestförbudet som den enda konstanten i samhällenas moralsystem – så menar Arnold Gehlen att incesttabu uppstod i och med totemismens inträde, och att denna gränsdragning var den avgörande landvinning som ledde till att de primitiva samhällena kunde bli civiliserade. (Gehlen 2004 passim) Frånsett något ovanligt fall med incestpar som har fått barn (senast ett syskonpar som har valsat runt i tysk (och svensk) boulevardpress efter att de vid upprepade tillfällen har blivit föräldrar tillsammans och brodern-fadern dömts till fängelse för detta) är det alltså inte ett tabu som uppmärksammas eller ifrågasatts, utan snarare något som uppfattas som en självklar förutsättning i ett civiliserat samhälle.

Frågan är emellertid hur man kan rättfärdiga förhållandet att detta tabu upprätthålls politiskt och rättsligt – närmare bestämt: frågan är i vilken mån ett sådant förbud är förenligt med statlig neutralitet i

värderingsfrågor. Så kunde man hävda att incestförbudet är ett moralistiskt ställningstagande i den meningen att det handlar om ett förhållande som bara rör de berörda. Men detta aktualiserar återigen värdeneutralitetens förhållande till andra normativa principer – i detta fall exempelvis skadepincipen, då det kunde hävdas att ett syskonpars avkomma eller kommande generationer riskerar att skadas på grund av inavel. I analogi med Hans Jonas välkända argument mot kloning kan man därför hävda att förbudet grundar sig i omtanke om den avkomma som kan skadas fysiskt eller psykiskt (Jonas 1979). Men Jonas argument är ett etiskt argument, inte ett politiskt-filosofiskt, och det återstår att visa att det kan göras till en fråga för lagstiftning. Ett motargument utifrån neutralitetsprincipen är att argumentet i alla händelser bara gäller i det fall incestparet verkligen får barn, och att frågan om hur äktenskapet juridiskt regleras endast handlar om huruvida exempelvis ett syskonpar tillåts gifta sig. Ytterligare ett argument är att det är oklart hur både neutralitetsprincipen och skadepincipen förhåller sig till skada som uppkommer på en person som annars inte skulle ha kommit till världen. Det kunde alltså hävdas att incestförbudet inte kan upprätthållas inom ramen för principen om statlig värdeneutralitet, att i detta fall inte heller skadepincipen är tillämplig, och att det därför inte är legitimt att som i svensk rätt förbjuda könsumgänge mellan nära släktingar eller fränkänna dem rätt till äktenskap, detta då ett sådant förbud måste grunda sig i ett ställningstagande till vad som är ett gott liv, alternativt bara kan rättfärdigas utifrån denna typ av argument. Denna delstudie motiveras alltså genom att den på ett tydligare sätt aktualiserar frågan om huruvida neutralitetsprincipen kan komma i konflikt med skade-

principen – och om den förras implikationer inte i själva verket är långt mer radikala än som vanligen förutsätts.

De tre fallen – par av samma kön, polygami och incest – är naturligtvis inte de enda tänkbara. Så aktualiserar även exempelvis förbudet för barn att gifta sig, liksom motsvarande (i Sverige sedan 1989 upphävda) förbud för förståndshandikappade, frågor om moraliska normers förhållande till politiken. Även dessa skulle därför kunna vara intressanta för den typ av projekt som här föreslås. Att de likväl inte kommer att ingå i studien kan motiveras med att de grundar sig i en annan problematik: här rör det sig om en föreställning om att dessa personer inte i egentlig mening är ansvariga för sina handlingar. Detta är förvisso även det en föreställning som grundar sig i moraliska överväganden, nämligen en norm om förmåga till moraliskt handlande och reflektion, men det är delvis en annan fråga än den som ställs i detta projekt.

I den femte och sista delstudien kommer de olika resultaten av principens tillämpande att sammanfattas och utvärderas. Hur förhåller sig principen om statlig värdeneutralitet till utbredda moraliska intuitioner? Hur förhåller den sig till gällande rätt i dessa frågor? Och hur bör man mot bakgrund av dessa resultat förstå principen inom ramen för samtidens politik och politiska teori?

De fem delundersökningarna tänks bli lika många vetenskapliga artiklar på mer gångbara vetenskapliga språk än svenska, företrädesvis engelska och tyska. Dessa artiklar kommer att sammanfogas till en samlad monografi på engelska. Under projektets gång kommer resultaten att göras tillgängliga i mer populär form, som essäer i tidskrifter och som understreckare i Svenska Dagbladet. Därutöver tänks

projektet utmytna i en populärt hållen es-säbok på svenska om politik och moral.

Det närmaste årtiondets politik och politiska debatt kommer troligen i hög grad att behärras av denna typ av frågor, alltså moraliska frågor om erkännande som inte främst rör ekonomisk omfördelning. Det är ingen slump att ett av nittioalets mest uppmärksammade verk i den politiska teorin hade titeln "kamp för erkännande" (Honneth 1994): "erkännande" är en typ av anspråk som befinner sig i det område som i lika hög grad rör moral och politik. Därför är detta projekt väl motiverat inte bara inomvetenskapligt, som ett sätt att reda ut en omstridd normativ princip, utan också samhällreligt – alltså för att se om principen om statens neutralitet i värdefrågor kan ha något att bidra med i kontroversiella frågor som rör lagstiftning om äktenskap.

Referenser

- Aristoteles: *Politiken* (Pol.).
- Beckman, Ludvig: *The Liberal State and the Politics of Virtue*, New Brunswick och London: Transaction Press, 2001.
- Colli, Giorgio: *La nascita della filosofia*, Milano: Adelphi, 2001.
- Connolly, William: *The Ethos of Pluralization*, Minneapolis: Minnesota University Press, 1995.
- Dworkin, Ronald : *A Matter of Principle*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1985.
- Edwards, Alistair & Townshend, Jules: *Interpreting Modern Political Philosophy: From Machiavelli to Marx*, London: Palgrave, 2002.
- Gehlen, Arnold: *Urmensch und Spätkultur*, Frankfurt/Main: Klostermann, 2004.
- George, Robert P: *Making Men Moral. Civil Liberties and Public Morality*, Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Habermas, Jürgen: *Die Zukunft der menschlichen Natur. Auf dem Weg zu einer liberalen Eugenik?*, Frankfurt/Main: Suhrkamp, 2001.
- Hegel, G W F: *Grundlinien der Philosophie des Rechts*, Hamburg: Meiner, 1995.
- Honneth, Axel: *Kampf um Anerkennung. Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte*, Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1994.
- Jonas, Hans: "Laßt uns einen Menschen klonieren! Von der Eugenik zur Gentechnologie", i *Technik, Medizin und Ethik. Zur Praxis des Prinzips Verantwortung*, Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1996.
- Mill, John Stuart: *On Liberty*, London: Penguin, 1995.
- Nussbaum, Martha: *Hiding from Humanity. Disgust, Shame, and the Law*, Princeton: Princeton University Press, 2004.
- Platon: *Menon* (Men.).
- Rawls, John: *Political Liberalism*, New York: Columbia University Press, 1993.
- Rothstein, Bo: *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens politiska och moraliska logik*, Stockholm: SNS, 1996.
- Sandel, Michael: *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
- Sofokles: *Kung Oidipous* (OI).
- Young, Iris Marion: *Justice and the Politics of Difference*, Princeton: Princeton University Press, 1990.